

ДОСЛІДЖЕННЯ РИЗИКІВ У ТУРИЗМІ

© 2016 БОГДАН Н. М., СУХОРОКОВА О. П.

УДК 338.48

Богдан Н. М., Сухорукова О. П. Дослідження ризиків у туризмі

Метою статті є дослідження ризику в туристичній сфері, а також представлення основних класифікаційних ознак і характеристик ризиків у туризмі для підвищення ефективності процесів управління ними. Обґрунтовано необхідність детального вивчення, виявлення характеристик і складання класифікації ризиків туристичних підприємств. Розглянуто особливості аналізу ризиків у туризмі, визначено їх основні етапи та характеристики. Запропоновано багато структурну систему управління ризиками туристичних підприємств, яка передбачає використання різних поєднань процедур управління, що показує модульність системи. Доведено, що формування ефективної системи ідентифікації, моніторингу та управління ризиками дозволить розробити дієві заходи щодо мінімізації та усунення ризиків, тому систему управління ризиками необхідно впроваджувати в кожній організації туристичної індустрії.

Ключові слова: туризм, туристичний ринок, ризики, ризик-менеджмент, класифікація ризиків, система управління ризиками.

Рис.: 3. **Бібл.:** 11.

Богдан Наталія Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри туризму і готельного господарства, Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова (вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, 61002, Україна)

E-mail: bogdan.nataliya.67@mail.ru

Сухорукова Оксана Павлівна – студентка, Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова (вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, 61002, Україна)

E-mail: oksanka.sukhorukova@mail.ru

УДК 338.48

UDC 338.48

Богдан Н. Н., Сухорукова О. П. Исследование рисков в туризме

Целью статьи является исследование риска в туристической сфере, а также рассмотрение и представление основных классификационных признаков и характеристик рисков в туризме для повышения эффективности процессов управления ими. Обоснована необходимость детального изучения, выявления характеристик и составления классификации рисков туристических предприятий. Рассмотрены особенности анализа рисков в туризме, определены его основные этапы и характеристики. Предложена многоструктурная система управления рисками туристических предприятий, которая предусматривает использование разных сочетаний процедур управления, что показывает модульность системы. Доказано, что формирование эффективной системы идентификации, мониторинга и управления рисками позволит разработать действенные мероприятия по минимизации и устранению рисков, поэтому систему управления рисками необходимо внедрять в каждой организации туристической индустрии.

Ключевые слова: туризм, туристический рынок, риски, риск-менеджмент, классификация рисков, система управления рисками.

Рис.: 3. **Библ.:** 11.

Богдан Наталья Николаевна – кандидат экономических наук, доцент кафедры туризма и гостиничного хозяйства, Харьковский национальный университет городского хозяйства им. А. Н. Бекетова (ул. Маршала Бажанова, 17, Харьков, 61002, Украина)

E-mail: bogdan.nataliya.67@mail.ru

Сухорукова Оксана Павловна – студентка, Харьковский национальный университет городского хозяйства им. А. Н. Бекетова (ул. Маршала Бажанова, 17, Харьков, 61002, Украина)

E-mail: oksanka.sukhorukova@mail.ru

Bogdan N. M., Sukhorukova O. P. Studying the Risks in Tourism

The article is aimed at studying risks in the tourism sector, as well as considering and providing the major classification characteristics and characterization of risks in tourism to improve the efficiency of the processes of their management. The necessity of detailed studying, identifying of characteristics, and classifying risks of the tourism enterprises has been substantiated. Peculiarities of analyzing risks in tourism have been considered, its main stages and characteristics have been determined. A multistructural system of risk management for tourism enterprises has been proposed, which involves the use of different combinations of management procedures, thus displaying modularity of the system. It has been proven that formation of an effective system for identifying, monitoring and managing risks will provide developing effective activities to minimize and eliminate the risks, so the risk management system should be introduced within each organization of the tourism industry.

Keywords: tourism, tourism market, risks, risk management, risks classification, risk management system.

Fig.: 3. **Bibl.:** 11.

Bogdan Nataliya M. – PhD (Economics), Associate Professor of the Department of Tourism and Hospitality Management, Kharkiv National University of Urban Economy named after O. M. Beketov (17 Marshala Bazhanova Str., Kharkiv, 61002, Ukraine)

E-mail: bogdan.nataliya.67@mail.ru

Sukhorukova Oksana P. – Student, Kharkiv National University of Urban Economy named after O. M. Beketov (17 Marshala Bazhanova Str., Kharkiv, 61002, Ukraine)

E-mail: oksanka.sukhorukova@mail.ru

На міжнародному туристичному ринку відбуваються процеси, які привносять в нього значні зміни. Туризм зараз – це потужна та значна світова економічна галузь, яка стала основою економіки деяких слабозрозумітих країн та й тих, що стабільно розвиваються. Стрімкий, успішний розвиток туристичної індустрії позитивно впливає на такі ключові сектори економіки, як транспорт, зв'язок, торгівля, будівництво, виробництво промислових і продовольчих товарів тощо.

Розвиток сфери туризму є необхідним процесом, що сприяє появленню нових засобів передачі інформації,

розширенню підготовки висококваліфікованих спеціалістів, покращенню якості медичного обслуговування.

У нашій країні почався активний розвиток ринку туризму, останнім часом кількість туристичних підприємств зростає. Розвинена та стабільна туристична індустрія повинна стати самостійною та високоефективною структурною одиницею економіки України.

За результатами досліджень на основі даних Держкомстату України, наразі в Україні виїзний туризм помітно переважає в'їзний. Це свідчить про те, що ринок вітчизняних туристичних послуг знаходиться ще в

не найкращому своєму стані, як і рівень розвитку туристичної інфраструктури (рис. 1).

Однією з причин цього явища є недостатньо ефективна загальна система дослідження, моніторингу та управління ринку туристичних послуг, яка недостатньо ефективно діє в інформаційній сфері та у сфері управління туристичним ринком.

Рис. 1. Динаміка туристичних потоків в Україні

При виході на міжнародний ринок багатьох вітчизняних туристичних підприємств існує така проблема, як освоєння та вміння використовувати нові технології управління, у тому числі й ризик-менеджмент [1, с. 5].

Ризики мають місце протягом усього процесу виробництва туристичних послуг. Тому для збереження досягнутого та планомірного розвитку туристичного бізнесу потрібно своєчасно розпізнавати та реагувати на ознаки і прояви ризику. Туристична індустрія потребує підвищеної уваги, тому що вона є однією з наймолодших, але й водночас найважливіших сфер соціально-економічної діяльності. Тому поглиблене дослідження ризиків в туризмі є дуже актуальним на сьогодні.

Чимало вчених-економістів присвятили вивченню цієї проблематики увагу та зусилля. Серед них: Брич В. і Крамарчук С. [1], Білецька І. М. [2], Семенютина Т. В. [3], Зубок М. І., Рубцов В. С., Яременко С. М. та Гусаров В. Г. [4], Дикань В. А., Воловельська І. В. та Маковоз О. В. [5], Рудніченко Є. М. [6], Пономаренко П. І. [7] та багато інших.

Основна мета статті полягає у визначенні та правильній трактовці поняття ризику в туристичній діяльності підприємств, а також у розгляді та представленні основних класифікаційних ознак і характеристик ризиків у туризмі для підвищення ефективності процесів управління ними.

В останнє десятиріччя попит на різноманітні послуги в розвинених країнах помітно зріс, що стосується й туристичних послуг. Це відбулося внаслідок збільшення вільного часу у людей, зростання їх доходів, зростання культурного та освітнього рівня. Навіть поїздки в найвіддаленіші місця планети увійшли до класу звичайних та цілком доступних туристичних послуг. Люди не хочуть відмовлятися від таких пропозицій, навіть у стані

свого не найкращого економічного положення. Завдяки цьому туризм перетворився на перспективну складову економіки [2, с. 8].

Діяльність будь-якого туристичного підприємства супроводжується великою кількістю різноманітних ризиків, що потребують детального вивчення, виявлення характеристик і складання класифікацій.

Наприклад, Стрельцов О. С. описує ризик у туристичній діяльності як існування ймовірності, що фірма зазнає збитків у випадку, якщо в прийнятих управлінських рішеннях були допущені помилки або прорахунки [5].

В. Брич і С. Крамарчук [1], відповідно до визначення поняття «ризик», пропонують поділяти їх на ризики споживачів туристичних послуг і ризики туристичних підприємств та їхньої інфраструктури.

Термін «ризик» походить від давньоримського «*risico*», яке спочатку позначало рифи і пов'язану з ними можливу небезпеку корабельної аварії. Ризики можуть бути пов'язані з конкретною особою, майном або зі змінами в оточенні й умовах функціонування певного об'єкта.

Ризик в туризмі – це існування ймовірності, що фірма зазнає збитків у випадку, якщо в прийнятих управлінських рішеннях були допущені помилки або прорахунки. Поняття ризику закладено в основі будь-якої підприємницької діяльності, тому що підприємець сам обирає для себе шляхи вирішення певних проблем та сферу діяльності, і його рішення не завжди є правильними. У ринкових умовах серед підприємців завжди існує конкуренція, і ніхто не знає заздалегідь, хто буде переможцем цих змагань.

Взагалі при вивченні ризиків існує дуже багато класифікацій та розподілів ризиків на групи. Усі вони умовні й не охоплюють повністю перелік загроз для підприємств туристичного напрямку, тому потребують багатьох доробок. При розподілі ризиків за їх ознаками та здійсненні за ними класифікації слід виділяти специфічні властивості, що притаманні тій чи іншій сфері діяльності [4, с. 94].

Уся сукупність ризиків у туризмі розподіляється на дві основні категорії:

1) ризики, які загрожують безпосередньо туристам при плануванні та здійсненні тура (ризики туриста);

2) ризики діяльності туристичних підприємств, які виникають при наданні послуг туристам, при формуванні та просуванні туру (економічні та господарчі ризики).

Перша категорія класифікації містить негативні події, які можуть статися з туристом, його матеріальні втрати (крадіжки, штрафи, втрата особистих речей) або ж загроза здоров'ю і життю відпочиваючого. Друга категорія ризиків відображає діяльність фірм туристичної індустрії та пов'язана з економічними ризиками.

Туристські ризики мають відношення до підприємницької діяльності безпосередньо й опосередковано. Розподіл ризиків притаманний для тих видів загроз, які можуть статися під час підготовки до поїздки, безпосередньо під час туристичної подорожі та навіть по її закінченні. Тобто ризики, залежно від випадку, можуть виникати і в регіоні, де відбувається подорож, і там, де людина проживає [5, с. 84].

Економічні ризики, своєю чергою, належать до економічної діяльності підприємства. Вони проявляються при здійсненні будь-яких фінансових операцій, господарчої, інвестиційної, управлінської та партнерської діяльності. Разом з тим не треба нехтувати і більш загальною класифікацією ризиків, яка несе в собі універсальний характер, властивий різним видам ризиків. Говорячи про ризики господарської діяльності, виділяють декілька їх видів (рис. 2).

Дуже часто саме класифікація відіграє важливу роль під час оцінювання ризиків і дає змогу чітко визначити засоби оцінювання, шкали їх градації та ступінь прийнятності [6, с. 3].

Види ризиків, що розглядаються на даному етапі, необхідно підпорядковувати, класифікувати та характеризувати для певного виду діяльності, та їх впливання на продукт, який випускається суб'єктом. Наведена класифікація (див. рис. 2) не є повною та вичерпною, вона потребує доповнення та розширення задля того, щоб контроль та аналіз ризиків здійснювалися для поліпшення підприємницької діяльності.

Класифікація має важливе значення під час оцінювання ризиків, бо переважно класифікаційні ознаки визначають методи і засоби оцінювання ризиків, шкали їх градації, ступінь прийнятності та порогові значення кожної конкретної безпеки. Дуже часто саме класифікаційні ознаки дають змогу чітко виокремити підсистеми загальної системи, якою є господарський об'єкт, визначити, хто виконуватиме роль управлінця та оцінювача за кожною підсистемою, доцільність відстежування динаміки процесів підсистеми.

Розглядаючи проблему ризиків, спеціалісти відзначають її складність, що не дозволяє побудувати ефективну систему класифікації ризиків. Незважаючи на це, більшість науковців, які займаються проблемами ризиків, тією чи іншою мірою роблять спроби класифікації ризиків.

Класифікація являє собою зазвичай не простий дворівневий або багаторівневий поділ, а такий розподіл, кожен член якого, своєю чергою, поділяється й далі.

Отже, у класифікації поділ послідовно проведено зверху до низу, від вищого класу до нижчих класів, таким чином, що кожен член класифікації отримує в цій системі своє постійне, стійке місце.

Під час аналізу ризиків треба розпочинати з якісного аналізу, який має ціллю ідентифікувати ризики [7, с. 108]. Головними завданнями якісного аналізу є такі складові:

- ✦ визначення всіх ризиків;
- ✦ їх класифікація;
- ✦ опис ризиків;
- ✦ безпосередньо аналіз.

На жаль, після виконання цього етапу багато хто має необережність завершити аналіз ризиків, але, зрозуміло, це не є правильним. Є друга, не менш важлива, частина дослідження – це кількісний аналіз, метою якого є визначення розміру ризику:

- ✦ розрахунок ризиків;
- ✦ оцінка;
- ✦ облік ризиків.

Після цього повинен бути ще один, третій, етап аналізу ризиків, коли дослідження поступово переходить із суджень до практики. Відбувається безпосередньо виконання самого дослідження.

Останній (четвертий) етап аналізу ризиків – це контроль процесу.

У світовій практиці задля отримання найбільш ефективного аналізу ризиків використовують методи аналізу, найпоширенішими серед яких є:

- ✦ метод достовірних еквівалентів;
- ✦ метод коригування норми дисконту;
- ✦ аналіз чутливості критеріїв;
- ✦ метод сценарію;
- ✦ аналіз вірогідних розподілів;
- ✦ метод Монте-Карло (імітаційне розподілення).

Основні джерела походження ризиків – це загальна фінансово-господарська діяльність, діяльність самого підприємства та недостатня кількість наявної інформації про зовнішнє середовище. Для того, щоб заощадити свої ресурси та підвищити ефективність програми, яка допоможе знизити вірогідність ризику, треба розуміти та знати специфіку ризиків. Серед можливих ризиків найбільш вагоме значення мають такі:

- ✦ жорстка система оподаткування;
- ✦ різке зниження попиту [8, с. 156].

Керівники фірми, своєю чергою, повинні правильно організувати роботу підприємства з метою виявлення ризиків на ранніх стадіях, створення ефективної стратегії щодо їх зниження. Це нелегкий та багатоетапний процес, наслідком якого повинно бути зниження та/або компенсація збитків об'єкта при існуючих поганих умовах для діяльності.

Успіх вирішення проблем туристичних ризиків залежить від ефективної системи управління ними. Ця система має свою специфіку та спрямована на розробку певних дій з мінімізації впливу ризиків, їх виявлення та контролю. Вона складається з певних етапів, які спрощують організацію дослідження ризиків [9, с. 54] (рис. 3).

За походженням	<ul style="list-style-type: none"> • Антропогенні – пов'язані з працею персоналу • Природні – пов'язані з взаємодією до проявів природного характеру • Соціогенні – соціальні (злочинність), економічні (конкуренція) • Техногенні – пов'язані з роботою технічних систем • Внутрішні – пов'язані з діяльністю самого підприємства • Зовнішні – зовнішні обставини щодо клієнта
За об'єктами ураження	<ul style="list-style-type: none"> • Людські – коли відбувається ураження персоналу та робітників • Технічні – несправність техніки • Економічні – ті, що зазнали фінансових збитків
За тривалістю	<ul style="list-style-type: none"> • За критерієм тривалості дій: <ul style="list-style-type: none"> – безстрокові – коли ризики є перманентними; – довгострокові – ризики тримаються протягом певного часу; – короткострокові – ризик виражений в певний момент • Зміна ризику з часом: <ul style="list-style-type: none"> – статичні – мають сталі показники; – динамічні – показники можуть змінюватися з часом • За можливістю вчасно виявити та ліквідувати втрати: <ul style="list-style-type: none"> – скриті – неможливо виявити; – приховані – важко підійнятися виявленню; – явні – є можливість вчасного виявлення
За масштабами ураження	<ul style="list-style-type: none"> • За критерієм охоплення: <ul style="list-style-type: none"> – місцеві – створюють небезпеку для самого об'єкта джерела ризику; – локальні – створюють небезпеку для самого суб'єкта; – національні – небезпека для суспільства • За критерієм ступеня істотності наслідків: <ul style="list-style-type: none"> – незначні – втрати неістотні; – істотні – втрати відчутно вплинуть на суб'єкт господарювання; – значні – втрати матимуть значний характер
За умовою прийнятності	<ul style="list-style-type: none"> • Неприйнятні – в будь-якому випадку, неприйнятні за будь-яких обставин умов – визначаються прийнятності • Прийнятні без обмежень
За періодичністю виявлення	<ul style="list-style-type: none"> • Регулярний ризик – притаманний даному об'єкту або ситуації та має характер закономірності • Добровільний – свідомий ризик • Вимушений – неможливість уникнути ризику • Спонтанний або сезонний – ризик з низькою вірогідністю, має спонтанний характер
За ступенем прогнозування	<ul style="list-style-type: none"> • Передбачувані ризики • Прогнозовані ризики – передбачувані ризики, але час їх виникнення ще невідомий • Непередбачувані ризики
За двома ознаками: частота виникнення та обсяг витрат	<ul style="list-style-type: none"> • За критерієм частоти виникнення витрат: <ul style="list-style-type: none"> – рідкісні – вірогідність ризику низька; – ризики помірної частоти – середня вірогідність ризику; – часті ризики – вірогідність висока • За критерієм обсягу витрат: <ul style="list-style-type: none"> – малі ризики – витрати невеликі; – середні ризики – витрати помірні; – високі ризики – витрати великі
За здатністю до оцінювання	<ul style="list-style-type: none"> • Оцінювання у вигляді числа • Оцінювання якості у вигляді судження • Безоціночні – немає потреби в оцінці або твердженні
За можливістю уникнення	<ul style="list-style-type: none"> • Добровільні – коли ризик свідомий • Вимушені – за неможливості уникнути ризику
За характером наслідків ризику	<ul style="list-style-type: none"> • Прямий – завершення веде до втрат (пожежа) • Альтернативний – результат може бути як позитивним, так і негативним

Рис. 2. Класифікація ризиків за критеріями

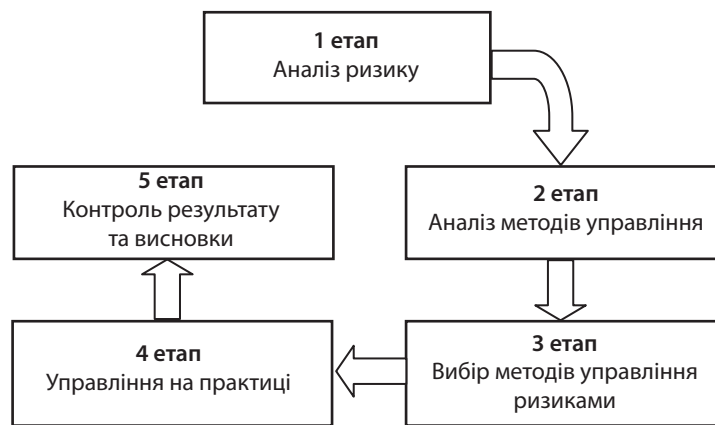

Рис. 3. Послідовність етапів аналізу ризиків

Перший етап являє собою аналіз ризику, де проводиться ідентифікація ризиків та визначення їх належності по класифікації, а також впливу факторів на господарську діяльність.

Другий етап передбачає аналіз негативного впливу ризику на підприємство, також розглядаються альтернативні методи управління ризиками.

На *третьому етапі* відбувається формування політики туристичної організації щодо боротьби з ризиком та його впливом.

На *четвертому етапі* обирається конкретний метод через прийняття управлінських рішень та реалізація їх на практиці.

Останній, *п'ятий етап*, є контрольним. На ньому передбачається аналіз та висновки згідно з існуючою ситуацією, вдосконалення системи управління.

Управління ризиками повинно бути постійним. Усі ризики мають розглядатися як єдине ціле, враховуючи всі залежності, взаємозв'язки та наслідки. Разом з тим, є такі важливі аспекти, як цілісність, безперервність та комплексність.

Система управління ризиками індустрії туризму має складну структуру. Враховуючи специфіку галузі, передбачається використання різних поєднань процедур управління, що показує модульність системи. Адекватний розподіл повноважень і відповідальності, обґрунтованість ієрархічної структури прийняття рішень відображає багаторівневність системи управління. Здатність боротися з ризиками різної природи і різними їх наслідками відображають багатофункціональність та універсальність системи. Ці аспекти системи управління ризиками дозволяють проводити одночасний аналіз великої кількості індивідуальних ризиків і ступеня їх впливу на розвиток ризикової ситуації [10, с. 190].

Таким чином, наведені властивості розкривають специфічні здібності системи управління ризиками щодо виконання поставлених цілей та завдань управління, а також у комплексі враховують специфіку об'єкта управління.

Туристичні ризики поширюються не тільки на індустрію туризму, але й на суміжні галузі, а також на об'єкти інфраструктури і самих туристів, і, маючи мультиплікативний ефект, можуть досить істотно впливати

на рівень туристичної активності. При цьому ризик несе не тільки ймовірність втрат, але і можливість отримання вигід від прийняття відповідних мір, у чому проявляється стимулюючий фактор ризику.

Туристична індустрія має специфічні риси, серед яких виділяються такі: диспропорційність регіонального розвитку; інфраструктурні проблеми; загрози витіснення виїзним туризмом внутрішніх та в'їзних туристичних потоків. При цьому необхідно враховувати те, що не будь-яка негативна тенденція є фактором ризику.

Зокрема, тривале зростання цін на туристичні послуги може спричинитися інфляційними процесами в економіці. Тому, у широкому розумінні, ця економічна проблема стає також фактором ризику. Коли виникає раптова, але статистично або виявлена експертами подія, це змінює теперішній тренд та може стати загрозою для розвитку туризму [11, с. 35].

Розглянута система управління ризиком враховує специфічні риси галузі й може служити для підвищення стійкості організацій, насамперед, фінансової. Управління ризиком є досить складним процесом через наявність великої кількості розвинених внутрішніх взаємозв'язків.

На основі відповідності ризику даний процес можна розділити на два види – активний і пасивний.

Пасивне управління здійснюється в рамках існуючої організаційної системи через реалізацію процесів планування, забезпечення матеріально-технічними та іншими видами ресурсів, економічний та фінансовий аналіз.

Активне управління ризиком передбачає постійне проведення заходів щодо обліку та контролю впливу ризику, створення системи ризик-менеджменту, що стабільно розвивається при використанні сучасної технології оцінки ризиків.

ВИСНОВКИ

Туристична сфера характеризується високим рівнем ризиковості, особливо у фінансовій сфері. Формування ефективної системи ідентифікації, моніторингу та управління ризиками дозволить розробити дієві заходи щодо мінімізації та усунення ризиків. Систему управлін-

ня ризиками необхідно впроваджувати в кожній організації туристичної індустрії, тому що ризики охоплюють усі аспекти діяльності підприємств у сфері туризму без виключення. При цьому важливим аспектом є рівень кваліфікації ризик-менеджерів, що дозволить їм охопити всі можливі прояви ризику та вчасно відреагувати на них. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Брич В., Крамарчук С. Управління ризиками у туристичному бізнесі. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Сер. Географія. 2010. № 2 (28). С. 105–110. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/NZTNPU/geogr/2010_2/4/002Brich.pdf

2. Кокорєва О. В. Вдосконалення управління туристичних підприємств на основі матриці «Економічна безпека туристичних підприємств – ризик». *Економіка Крима*. 2012. № 1 (38). С. 274–277.

3. Білецька І. М., Карташевська І. Ф., Плуґарь О. В. Організація підприємницької діяльності у туризмі: навчальний посібник/за заг. ред. С. Ю. Цюхли. Сімферополь: ДІАІПІ, 2011. 244 с.

4. Туриянская М. М. Стратегические аспекты антикризисного управления туристскими предприятиями. *Культура народов Причерноморья*. 2012. № 236. – С. 93–97.

5. Стрельцов О. С. Управління фінансовими ризиками в системі стратегічного управління фінансовою безпекою підприємств. *Вісник ДІТБ*. 2011. № 15. С. 84–86. URL: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/V_Ditb/2011_15/Strelcov.pdf

6. Львова М. В., Воскресенская Н. В. Концептуальные основы управления рисками в системе внутреннего контроля хозяйствующих субъектов. *Современные проблемы науки и образования*. 2013. № 6. URL: <http://www.science-education.ru/pdf/2013/6/719.pdf>

7. Семенютина Т. В. Економічні ризики, небезпеки, загрози: сутність та взаємозв'язок. *Економічний простір*. 2012. № 68. С. 106–113.

8. Зубок М. І., Рубцов В. С., Яременко С. М., Гусаров В. Г. Економічна безпека суб'єктів підприємництва: навч. посіб. Київ, 2012. 226 с.

9. Дикань В. Л., Воловельська І. В., Маковоз О. В. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. Харків: УкрДАЗТ, 2011. 266 с.

10. Рудніченко Є. М. Загроза, ризик, небезпека: сутність та взаємозв'язок із системою економічної безпеки підприємства. *Економіка. Менеджмент. Підприємництво*. 2013. № 25 (1). С. 188–195.

11. Пономаренко П. І., Хавер В. М. Аналіз ризиків при формуванні інноваційного проекту. *Економічний вісник НГУ*. 2011. № 2. С. 34–39.

REFERENCES

Brych, V., and Kramarchuk, S. "Upravlinnia ryzykamy u turystychnomu biznesi" [Risk management in tourism business]. *Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka*. Serii: Heohrafiya. http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/NZTNPU/geogr/2010_2/4/002Brich.pdf

Biletska, I. M., Kartashevska, I. F., and Pluhar, O. V. *Orhanizatsiia pidpriemnytskoi diialnosti u turyzmi* [The organization of business activities in tourism]. Simferopol: DIAIPI, 2011.

Dykan, V. L., Volovelska, I. V., and Makovoz, O. V. *Ekonomichna bezpeka pidpriemstva* [Economic security of enterprise]. Kharkiv: UkrDAZT, 2011.

Kokorieva, O. V. "Vdoskonalennia upravlinnia turystychnykh pidpriemstv na osnovi matrytsi «Ekonomichna bezpeka turystychnykh pidpriemstv – ryzyk»" [Improving the management of tourism enterprises based on the matrix of "Economic security of tourism enterprises – risk"]. *Ekonomika Kryma*, no. 1 (38) (2012): 274–277.

Lvova, M. V., and Voskresenskaya, N. V. "Kontseptualnyye osnovy upravleniya riskami v sisteme vnutrennego kontrolya khozyaystvuyushchikh subektov" [Conceptual foundations of risk management in the internal control system of business entities]. *Sovremennyye problemy nauki i obrazovaniya*. <http://www.science-education.ru/pdf/2013/6/719.pdf>

Ponomarenko, P. I., and Khaver, V. M. "Analiz ryzykiv pry formuvanni innovatsiinoho proektu" [Risk analysis in the formation of an innovative project]. *Ekonomichnyi visnyk NHU*, no. 2 (2011): 34–39.

Rudnichenko, I. E. M. "Zahroza, ryzyk, nebezpeka: sutnist ta vzaiemozv'язok iz systemoiu ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva" [Threat, risk, danger: the nature and interrelation with the system of economic security of enterprise]. *Ekonomika. Menedzhment. Pidpriemnytstvo*, no. 25 (1) (2013): 188–195.

Semeniutina, T. V. "Ekonomichni ryzyky, nebezpeky, zahrozy: sutnist ta vzaiemozv'язok" [Economic risks, hazards, threats: the nature and relationship]. *Ekonomichnyi prostir*, no. 68 (2012): 106–113.

Strieltsov, O. S. "Upravlinnia finansovymy ryzykamy v systemi stratehichnoho upravlinnia finansovoiu bezpekoiu pidpriemstv" [Financial risk management in the strategic management of financial security of enterprises]. *Visnyk DITB*. http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/V_Ditb/2011_15/Strelcov.pdf

Turiyanskaya, M. M. "Strategicheskiye aspekty antikrizisnogo upravleniya turistyskimi predpriyatiyami" [Strategic aspects of crisis management of tourism enterprises]. *Kultura narodov Prichernomorya*, no. 236 (2012): 93–97.

Zubok, M. I. et al. *Ekonomichna bezpeka subiektiv pidpriemnytstva* [Economic security of business entities]. Kyiv, 2012.